

2 0 1 8

LÉPCSŐ

T e D e u m

1 8 7 . s z á m

CISZTERCI SZENT IMRE PLÉBÁNIA

MA MÉG CSAK
TÜKÖRBEN,
HOMÁLYOSAN
LÁTUNK,
AKKOR MAJD
SZÍNRŐL SZÍNRE.

*Pál apostol
első levele
a korintusiakhoz
13. 12*

Az urivi és a scsucseji hídfőknél bekövetkezett szovjet áttörést követően 1943. január 16-án este a magyar 2. hadsereg VII. hadtestének parancsnokságán a hadtest két, a szovjetek által már csaknem teljesen bekerített hadosztálya számára a visszavonulás mielőbbi elrendelését várták. Amikor a felettes német parancsnokságtól – többször megismételt visszavonulási kérésre – a Führer „kitartani az utolsó emberig” parancsa megérkezett, Jány Gusztáv vezérezredes 20 óra 10 perckor telefonon a következő parancsot diktálta Legeza János vezérőrnagynak, a VII. hadtest megbízott parancsnokának: „A 19. és 23. könnyű had-

A VII. hadtest Hadtörténelmi Levéltárban őrzött harctudósítása (2. hadsereg iratai, 27. doboz) a parancsnokság hivatalos, óráról órára rögzített intézkedéseit tartalmazza. Azért is érdekes, hogy a „hivatalos” harctudósításba, amelyben általában csak a hadvezetéssel kapcsolatos, száraz (érzelmeiktől mentes) mondatok kerültek, Legeza mégis ezeket diktálta: „A hadseregparancsnokságtól kapott parancs és a kapott helyzetjelentés nyomán a hadtestparancsnok helyzetmegítélése: a hadtest feladata világos, kitartani az utolsó emberig. A kérdés csak az, hogy kivel és hol.” A kétségbeesett tehetlenséget tükröző sorok után természetesen ismét jó

Kitartani az utolsó emberig

E G Y D A L M Á T T Á B O R N O K A D O N N Á L

A Legeza család 1938-ban Békéscsabán. György már egyenruhában: ekkor elsőéves a pécsi Zrínyi Miklós Honvéd Reáliskolai Nevelőintézetben (Ábrahám Béla fényképész felvétele)

osztály jelenlegi állásaiban az utolsó emberig kitart. Egy lépést hátrajönni nem szabad. A legkíméletlenebb rendszabályokkal meg kell akadályozni, hogy egy ember is az állását elhagyja. Ott csak meghalni lehet, hátra nincs.” Az elképedt Legeza visszakérdezett, hogy jól értette-e a parancsot, mire Jány megismételte: „Az utolsó emberig és töltényig kitartani a Donon! Isten veled, János.”

katonához méltón záporoznak az intézkedések, a lehetséges harcászati megoldások.

A visszavonulási parancs végül hajnalban, 2 óra 30 perckor érkezett meg, de a néhány óra késlekedés a két hadosztály szinte teljes megsemmisülését jelentette. Az addigi harcok véres embervesztesége a parancs hatására, tragikusan értelmetlen módon újabb ezrekkel növekedett. A katonákkal és munkaszolgálatosokkal együtt még 1942 tavaszán a Donhoz kivonult összesen 250 ezer fős magyar 2. hadsereg állományából 1943. január 1. és április 6. között 42 ezer fő esett el, mintegy 28 ezer fő sebesült meg, és 26 ezren estek hadifogságba. Bár a háborúk sajátja a felfoghatatlan fájdalom, a magyar történelemben soha még ennyire értelmetlen, távolabbi összefüggéseit tekintve is nehezen indokolható, ilyen rövid idő alatt bekövetkezett katonai veszteség nem történt. Tegyük hozzá azt is, hogy a doni tragédiát a magyar társadalmi közösségnek (az 1944-ben érvényes propaganda, a világháborút követő szovjet megszállás ideológiai nyomása, valamint a mai napig ható, érzelmi alapú történelemszemlélet jelenléte miatt) nem volt alkalmunk kibeszélni, feldolgozni.

A katasztrófa Legeza János életében is töréspont: csontsoványan, fagyási sérülésekkel, keserű dühvel,

Gyermekei: György és Mária

lelkiismereti gyötrelmekkel érkezett haza. Nyíltan, tisztársai előtt, valamint egy Horthy Miklós kormányzónál tett kihallgatása alkalmával is hangoztatta az ország politikai és katonai vezetőinek felelősségét a rettenetes embervesztés miatt. Ezért nyugdíjazták 1943. március 1-jével „a békében és az első (!) világháborúban teljesített szolgálata elismerése mellett”.

De ki is volt Legeza tábormok, hogyan is jutott a magyar történelem e a szomorú pontjára? Tipikus, ugyanakkor mégis izgalmasan egyedi élettörténetét, dalmáciai születésétől kezdődően az első és második világháborúban történt frontszolgálatain keresztül az ötvenes évekbeli meghurcoltatásáig a *Requiem egy tábormokért* című könyv foglalja össze (Bajor Péter – Szabó Péter, Mikes Kiadó, 2008). E kötet közli a teljes irathagyatékát is, többek között a különleges katonai kordokumentumnak számító, Donnál írt személyes (nem a nyilvánosságnak szánt) naplóját, amelyet 1942 szeptemberétől a scsucsjei áttörés napjáig, 1943. január 14-ig vezetett.

Legeza édesapja egy nyírségi görög katolikus papcsalád sokadik gyermekeként vetődött az Adria-tenger partjára, ahol mint tengerész tisztviselő horvát-olasz származású leányt vett feleségül. János második gyermeként, 1889. október 14-én született Sebenicoban (ma: Sibenik). A család nehéz anyagi körülményei miatt 11 éves korában az ingyenes oktatást és a felemelkedés reményét nyújtó katonai alreáliskolába küldték Kismartonba, majd Kőszegre. Ezután gyalogsági hadapródiskola következett Triesztben, majd a polgári érettségi vizsga megszerzésével jelentkezhetett a bécsújhegyi „közös” katonai akadémiára, ahol 1911-ben hadnaggyá avatták. Az olasz anyanyelvű ifjú, a kiskori horvátot, majd a katonaiskolákban használt németet

követően csak negyedik nyelvként tanulta meg a magyart: nemzetiségét a hivatalos okmányokban dalmátként jelölte meg. Magyarul élete végéig akcentussal, helyenként furcsa szóhasználatlal beszélt. A Monarchia katonatisztjeire jellemző módon számára is meghatározó volt az avatási esküben megfogadott elköteleződés, élete végéig irányadónak tekintette a tiszt állás tekintélyének öregbítését, a napi politikától való merev elzárkózást és a legális hatalom iránti feltétlen hűséget.

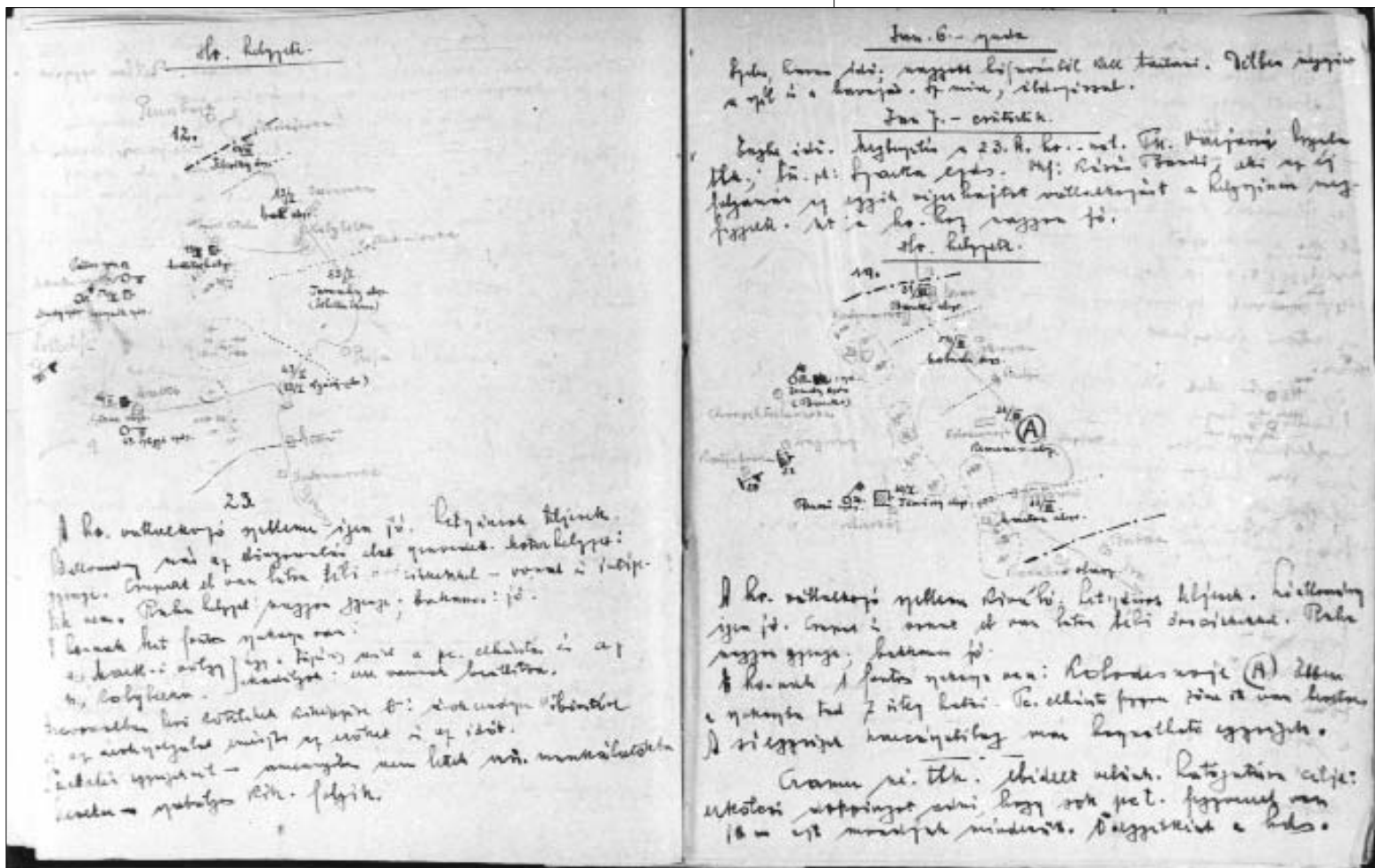
Legeza 1911-ben délszláv nyelvismerete miatt a 3. bosznia-hercegovinai gyalogezredhez került: Budapesten, majd a boszniai Tuzlában teljesített szolgálatot. Az első világháború kezdetén a Szerbia elleni, sikeresnek ígért majd kudarcba fulladt hadműveletek jelentették számára az első katonai megmérettetést. 1915 tavaszán a keleti frontra vezényelték, a gorlicei áttörésről és Lemberg bevételéről német nyelven írt levelezőlapokat magyar rokonainak.

Ugyanezen év novemberében az olasz frontra érkezett, ahol másfél évig – félig-meddig sajátjai ellen – kellett harcolnia. A kegyetlen állóháborúban a Görz melletti Padgorát is védte, ahol néhány méter előretartásért tízezerrel estek el katonák mindkét oldalon. 1917-ben a laibachi (ma Ljubljana), úgynevezett gyorstalpaló vezérkari iskola után, már századosként, délkeletre, a Szeret folyó mentére vezényelték. Öt frontszakaszon teljesített szolgálatot, helyállását kitüntetései jelzik.

Az írás szerzője Legeza János vezérőrnagy egyik unokája. 1965-ben született, tanár, mentálhigiénés szakember. 11 éves koráig a Szent Tádé-kápolnához kötődött, Terebesi Tibor atya keresztelte – ahogy jóval később, 2000-ben legfiatalabb gyermekét is –, mellette lett ministráns. Idősebb testvérei révén a Szent Imre-templomhoz és a Gimnáziumhoz is meghatározó emlékek kötik. Tanár, cégvezető, majd 2009 óta a Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetségének vezetője, a Nemzeti Tehetség Program civil oldalának képviselője. Szorosan kötődik a Szentimreváros-hoz.

Legeza a tábormoki kinevezés után (1940)

Részlet a doni naplóból a VII. hadtest átvétele után, 1943. január 5-7. A rajzok a meglátogatott 19. és 23. hadosztályok helyzetét vázolják Legeza és Jány a Donnán

A Monarchia széthullásának idején, 1918 őszén a katonatisztek sorsa is bizonytalanná vált. Legeza János, a „császár katonája” különféle civil munkákat vállalt, többször igyekezett elhagyni az országot, de feltartóztatták, osztrák, szerb, magyar és román hatóságok adták egymásnak kézről kézre. 1919 őszén végül elfogadta, hogy továbbra is katona marad, vezérkari tisztként a Honvédelmi Minisztérium hírszerzéssel, kémelhárítással foglalkozó VI. csoportja 2. osztályának deb-

receni részlegéhez került, majd 1925-ben a budapesti központba helyezték. Hírszerző tevékenységének fő célterülete a Balkán-félsziget volt. A Gömbös Gyula honvédelmi minisztersége és miniszterelnöksége idejéhez köthető politikai tisztogatás, magyarítási szándékok miatt az „idegen” és a politikai állásfoglalásokat nem vállaló Legezaéknak 1934-ben távoznia kellett a vezérkarból. A családról való gondoskodás szükségessége, a vagyon hiánya viszont a katonaságnál tartotta, annak ellenére, hogy a vezérkarból történő távozás a honvédségi elithez tartozás elvesztését jelentette számára is. A korábbi vezérkari alezredes tehát csapat-tiszti beosztást kapott Kőszegen, majd körülbelül másfél évenként további áthelyezések következtek, Gyulára, Békéscsabára, Várpalotára, végül ismét Budapestre, ahol már vezérőrnagyként az 1. könnyű hadosztály parancsnoka lett.

Figyelemre méltó epizód Legeza János életében, hogy 1942 márciusában, már háborús viszonyok között, a szabotázzsal vádolt Malért-pilóták nagy felháborodást kiváltó perében a vezérkari főnök őt tette az alkalmi katonai bíróság elnökévé. A hazai repülőszakma és a dilettáns politikai tisztségviselők mintegy két hétig tartó összecsapásában a tábornokra csak bábszerep várt volna. A vádlottak között volt Bánhidi Antal legendás pilóta és repülőgép-tervező, akinek visszaemlékezése szerint „a vád indulati sodrásának és némi hi-

vatali elvárásnak is ellenálló Legeza működése nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a pilótákat fölmentették”. Bánhidi szerint büntetésszerű okai is voltak annak, hogy a pert követően őt és Legezákat frontszolgálatra küldték. De tény, hogy a második világháborús magyar szerepvállaláshoz első világháborús tapasztalattal rendelkező törzstiszteket is kerestek. 1942 szeptemberében így indult el Legeza János a már kint harcoló 2. hadseregbeli csapatokhoz.

Jány Gusztáv hadseregarancsnok Legezákat a hadsereg kiképzőtáborának parancsnokává tette, de az ősz folyamán több héten keresztül helyettesítette a IV. hadtest parancsnokát is. Jány számára Legeza egy olyan tapasztalt, hozzá hasonló életutat bejárt szakember volt, akire a legnehezebb helyzetben is számíthatott, ezért bízta rá 1943. január 2-án (tíz nappal a harcok kezdete előtt!) a VII. hadtest parancsnokságát, amikor a hadtestparancsnok Gyimesy Ernő altábornagy egészségügyi szabadságra indult haza. Ez a hadtest a magyar hadsereg három hadteste közül délen, az olasz hadsereg csapatai mellett helyezkedett el. Legeza János személyes naplójának utolsó lapjain, a hadtest katasztrófájának kezdetén, január 14-én ezt írja: „A megpróbáltatás kezdetén vagyunk, könyörögtem a jószágos Istenhez, hogy a harcban erősítsen és vezessen minket. (...) A Cramer-hadtestet észak felé dobják be. A VII. hadtest magára van hagyatva.” Az egyetlen ütőképű német páncélos egység feletti német irányítás világosan jelezte kiszolgáltatott helyzetüket. Az újabb végzetes esemény akkor következett be, amikor a Cramer-hadtest január 16-ára ígért ellentámadása eredménytelenül zárult, és a VII. hadtest alakulatait a bekerítés, megsemmisülés fenyegette. Ezen a napon Jány és Legeza is előrement a Marki-völgyben harcoló, leginkább veszélyeztetett egységekhez. A Monarchia régi katonatiszti példáit, virtusát követve ők is esélyt adtak a sorsnak, vállalták, hogy ha kell, akkor a katonáik között haljanak meg – de nem így történt... A tragikus napokat érdemes egy Legeza által írt magánlevél alapján is felidézni, amelyet hazatérése után, 1943. február 23-án rokonának szánt. A harcokra vonatkozó részt idézzük: „Nálam – VII. hadtest – január 14-én támadott az orosz. A támadásra fel voltunk készülve, tehát nem lepett meg. Amíg csak gyalogsággal támadott, a mi gyalogságunk keményen ellenállott. Mihelyt a modernbb harckocsijaival indult meg – kellő elhárító eszközünk hiányában –, gyalogságom már nem volt képes ellenállni. Az első napon az egyik hadosztályomnál sikerült neki áttörni. 15-ével reméltem, hogy a németek által sok esetben hangoztatott ellentámadás megindul. Ettől az ellentámadástól mindenki sokat várt. A német hadvezetőség azonban e napon nem engedélyezte az ellentámadást: várt. Következésképpen, hogy az oroszok az immár keletkezett ürbe továbbhatoltak, és a

szomszéd hadosztályok hátába igyekeztek. Csapataink e napon is keményen harcoltak. De az orosz csakis e napon tudott eredményeket elérni. 15-én este még reméltem, hogy egy 16-ára megindítandó ellentámadással mindent jóvátehetünk. A 16-án 6 órára tervbe vett ellentámadás azonban csak 12 óra után indult meg. Az oroszoknak újból egy egész délelőtt állott rendelkezésére eddigi eredményei kibővítésére. – A magyar csapatok újból ráfizettek. – Amikor e napon az első vonalbelieket a helyszínen bízattam, tudtam, hogy a visszavonulás elkerülhetetlen. – A Führer azonban követelte a kitartást az utolsó szál emberig. – Már elhatároztam volt, hogy a hadtest maradványaival körülzáratom magamat. 17-én reggel 2 óra 30 perckor kaptuk a visszavonulási parancsot. Most, mint katona, tudhatod, hogy mit jelent állás-háborúból az ellenség nyomása alatt, 42 fokos hidegben, ló és motor nélkül, hómezőkön át visszavonulni.

Legeza a Donnál 1942 őszén. A kép jobbszélén Legeza segéd tisztje, Kismarjay Kiss Tibor

Tehát nem a csata volt a döntő, hanem az elkésett visszavonulás. A német hadvezetőség két hibát követett el. Az első: hihetetlen nagy kiterjedéseket szabott mindenkinek a gyenge létszámok ellenére. Tehát akárhol, akárkinél lökött az orosz, a lökés eredményhez kellett, hogy vezessen. Nemcsak a gyér felállítás miatt, hanem az abból adódott tartalékok hiánya miatt. Második hiba: ebben a gyér felállításban ragaszkodott a német a merev védelemhez. Holott minden katona tudja, hogy minél gyengébb az ember, annál mozgékonyabbnak kell lennie. Hitler túlbecsülte a saját erejét, és végzetesen tévedett az orosz mozgóképességében és erejében.”

1945-ben sok százezer magyarral együtt Legeza (és családja) is Bajorországba ment. Az amerikai megszálló erőktől kapott utasítás alapján – a szétszóródott és kallódó magyarok érdekében – irányító-szervező tevékenységet végzett. A feladatok szaporodásával létrejött „Legeza-törzs” erőfeszítéseit Clay tábornok támogatta, aki Eisenhower vezérkari tisztjeként az ameri-

kaiak által megszállt német területek katonai közigazgatásának vezetője volt. Legeza János 1945 júniusától egész Bajorországra szóló működési engedélyt kapott, és elkezdett angolul tanulni... Később az amerikaiak marasztalása ellenére vállalta a hazaszállítást, hiszen „*katoná nem szökik, és bármilyen nemzetközi bíróság előtt meg tudja állni a helyét*” – így gondolkodott.

fogva tartása helyét ezután sem tudhatták meg. A kínzásoktól és a börtönévektől legyengült, 64 éves Legeza a Gyűjtőfogházban – egy, az őrkötől kapott fizikai büntetést követő – szívinfarktusból hunyt el 1953. május 17-én. A kivégzett vagy börtönben meghalt foglyok szokásos helyére, az Új köztemető 301-es parcellájába temették. Feleségét és akkor már családosa lá-

Legeza (középen) tisztársaival a Donnán 1942 őszén

A Népbíróság, amely ebben az időszakban a magyar világháborús szerepléshez képest aránytalanul sok és súlyos ítéletet hozott, lényegében felmentette Legeza Jánost, börtönbüntetésével az egy évnyi vizsgálati fogvaságot igyekeztek „realizálni”. Két rendkívüli szegénységben eltöltött esztendő követően 1950 nyarán az államvédelmi hatóság emberei elhurcolták lakásából, családja ekkor látta utoljára. Egy hónapig a hírhedt Andrássy út 60. szám alatt tartották fogva, itt „készült el” a vallomása, majd a korszakra jellemző koncepció szerint ítélték el. A sablonos vád szerint „*neveltetésénél, múltjánál és politikai beállítottságánál fogva a népi demokratikus államrend nyilvánvaló ellensége*”.

Az ítéletről, amely tíz év börtönbüntetésről szólt, Legeza felesége és két gyermeke csak a teljes vagyonekborzás (mellékbüntetés) végrehajtása alkalmával értesült, de

nyát, Máriát – a vagyonekborzást követően – vidéki kényszerlakhely kijelölésével Budapest elhagyására utasították. Lakásukat elvették, az „osztályidegen, reakciós” családot a Heves megyei rendőrség 1964-ig zaklatta.

Legeza Jánosnak napjainkban 6 unokája, 19 dédunokája és 21 ükunokája él Magyarországon, Svájcban és Kanadában. Emlékét a budapesti Hadtörténelmi Intézet és Múzeum udvarán márványtábla is őrzi.

Bajor Péter

Cataracta. Vagyis szürke hályog. A betegek nagyobb része evvel a teherrel érkezik. A fejlett világban hozzávetőlegesen 15 perces rutinműtét hiányában az itteni emberek életlehetőségei végzetesen beszűkülnek. Nemcsak az eszközök és a körülmények, hanem a hasznavehetetlenség társadalmi státusa sem kínál mást, mint magányos és céltalan napok sokaságát. Életfogytiglan.

Nézni és látni

VISSZA A JÖVŐBE

Szemből szembe.

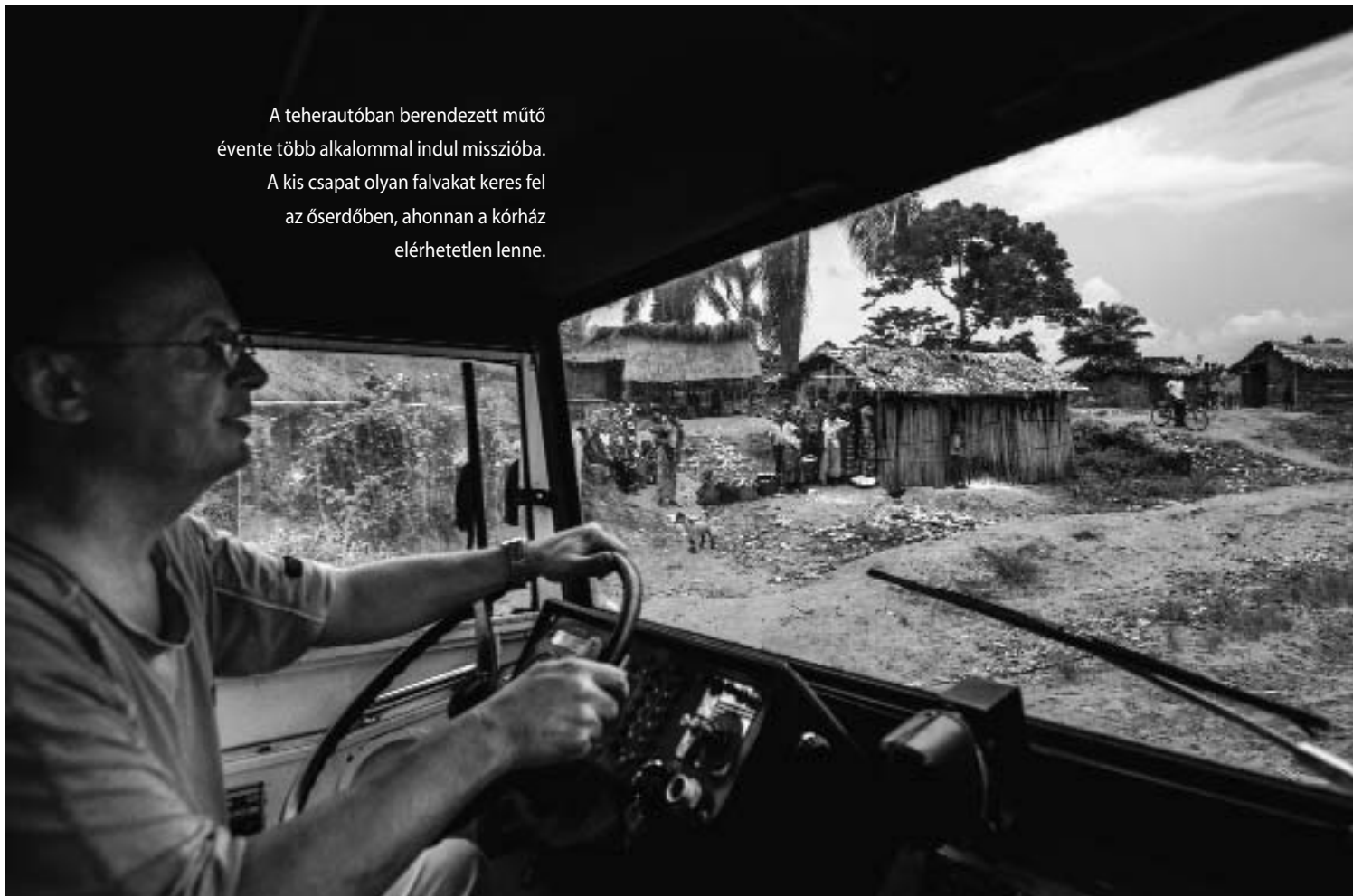
A nagycsalád szilárd erkölcsi hátterével, kamaskorának algériai emlékeivel, a francia nyelv alapos ismeretével, orvosi diplomával és a Nyolc Boldogság Közösség úttravalójával indult el az egykori Belga-Kongó vidékére, hogy a Közösség itt működő missziójának munkatársa legyen. Hit és gyógyítás – ez *dr. Hardi Richárd* személyes küldetése lassan két és fél évtizede, aki 8 millió lélek egyetlen szemorvosa. Emberen túli feladat ez, szinte magányos küzdelem az elemekkel, a körülményekkel és az ismeretek hiányával. Évente 16-18 000 vizsgálat, 2000 műtét – nagyobb részben szürke hályog –, amelyért néha több száz kilométer távolságról, gyalogosan érkeznek a betegek, hogy a „fehér varázsló” keze alá kerülhessenek. Ő pedig kórházat épít, amely talán hasonlítani fog arra, amit mi annak azonosítunk, s bízunk abban, hogy az általa képzett munkatársak egyszer folytatni fogják, amit ő elkezdett. Richárd testvér szavait, gondolatait a *Lépcső* 2014. évi, a búcsúra megjelent száma őrzi, e lapokon pedig Hajdú D. András fotográfus fényvel írt képei által láthatunk egy egészen más világot. És gondjaink viszonylagosságával is szembenézhetünk. (csányi tamás)

Hardi doktor mindig csak az egyik szemet operálja meg. Ez a szigorú protokoll a helyzet tárgyilagos és fájdalmas tudomásul vétele; így kétszer annyi páciens nyeri vissza látását és a cselekvés esélyét – legalább részben.

A teherautóban berendezett műtő
 évente több alkalommal indul misszióba.
 A kis csapat olyan falvakat keres fel
 az őserdőben, ahonnan a kórház
 elérhetetlen lenne.

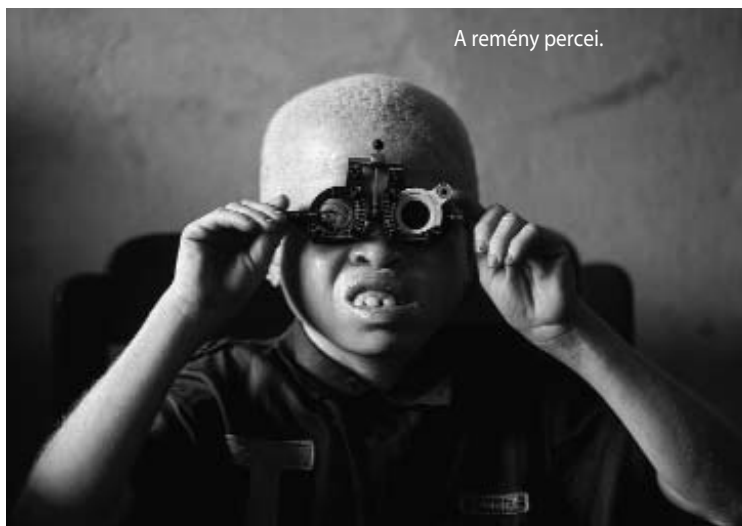
Hajdú D. András fotográfus 1981-ben született Budapesten. Angol nyelvből és irodalomból szerzett diplomát, fő érdeklődési területe a dokumentarista fotográfia, elsősorban a magyar és kelet-európai valóság megörökítése. Sorozatai közül több éveken átívelő munka eredménye. Számos díjat nyert rangos pályázatokon, többek között a **Pictures of the Year** első díját 2015-ben; **tizenkilencszeres Magyar Sajtófotó Pályázat-díjas** (háromszor nyerte el a nagydíjat és kétszer a Munkácsi Márton díjat).
 Valamint 2014-ben elsőként a **Hemző Károly-díjat**.

„Számomra ez nagy ugrás volt az ismeretlenbe, ahol rengeteget tanultam az önzetlenségről, az elhivatottságról és az emberségről. Dr. Hardi Richárd személyében egy olyan embert ismertem meg, amire nem is számítottam az utazásom előtt, megmutatta nekem, hogy mit jelent a valódi misszió; amikor egy ember az életét teszi rá egy jó ügyre, kompromisszumok nélkül.”

Napokon át gyalogolva érkeznek. S várnak hetekig is, amíg a műtő ajtaja megnyílik előttük.

A remény percei.

Amikor az öreg,
elgyengült híd leszakad,
de az angyalok vigyáznak.

Úttalan utakon, árkon-bokron át.

A kislány látóként született, így lehetett esélye arra, hogy idegpályái emlékezzenek majd a látás folyamatára. Nagymamája 80 km távolságból vezette-hordozta a kórházig. Esetében Hardi doktor megtörte a szabályt, és mindkét szemét megoperálta.

Újratanulni.
Színről-színre.

A gyengén vagy egyáltalán nem látók, kísérőikkel. A vizsgálat számukra ítélet is. Ha valamelyik szemük még operálható, akkor a doktor kis cédulát ragaszt a homlokukra; e kórlap lesz a műtét sorvezetője.

Richárd testvér szobája alig különbözik a kongói világtól. Ami mégis más, az a villanyfény, a kicsit bizonytalan kapcsolódás a világhálóhoz, a számítógép jelenléte, valamint az errefelé olyannyira hiányzó elkötelezettség.

Pontosan emlékszem arra, amikor először szóba került, hogy külföldre utazzunk egy időre. „Európa rendben, de Amerika szóba sem jöhet” – mondtam. Valójában nem sok mindent tudtam az Egyesült Államokról, de úgy éreztem, az is elég volt, hogy ne vágyjak oda. Idén nyáron lesz négy éve, hogy Bostonban, Massachusetts államban élünk és az itt töltött idő alatt sok tapasztalattal lettünk gazdagabbak, megszerettem az ittenieket, és sokat tanultam tőlük. Ezt osztanám meg pár gondolatban.

luk. Egyébként pedig le a kalappal, hogy ezt így, két kisgyerekekkel csinálom, ők el sem tudják képzelni, hogy miként vagyok erre képes. A történet végén a sok elismerő megjegyzéstől megdicsőülve, királynőként toltam ki az ikreket a boltból, egy kedves segítővel az oldalamon, aki az autóig kísért. A hétköznapi apró részletei hasonló könnyedséggel zajlanak, így például a kis postakocsiján mindennap megjelenő postás készsége, de maga az egész utcai közlekedés is. Az iskolarendszerbe való bekerülés körüli tapasztalataink

Megdicsőülve toltam ki az ikreket

A M E R I K A , A M I L Y E N N E K M I F E D E Z T Ü K F E L

A nagy bevásárlás

Elsőnek az itt szocializálódott amerikai lélek furcsa kettősségéről beszélnék. Külső szemlélőként sokáig nehéz hova tenni a kedves, felszines nyitottsággal párosuló zárkózottságot. Otthon többeknek meséltem kedvenc történetemet, mely azért igazán szemléletes, mert akkoriban még nem szoktam hozzá az itteni viselkedésmintákhoz, és nagyon hangsúlyosnak tűnt a különbség. Az egyik első nagy bevásárláskor elfáradva és feszülten álltam sorba a pénztárnál az ikreimmel. Természetesen a kicsik már tűrőképességük határára kerültek a magam után vonszolt ikerbabakocsiban, azt pedig el sem tudtam képzelni, hogy miként jutok ki majd az autóhoz, és már előre idegesített, hogy a jól ismert módon fennakadást okozok majd. Az utánam következők és az eladó nem szokták díjazni a „telekocsis” vásárlást. Mikor sorra kerültem, kapkodva kezdem kipakolni, és már léptem is tovább, hogy mindent a lehető leggyorsabban zacskókba dobáljak. A hölgy a pénztárnál kedvesen rám nézett, majd közölte: igazán nem szükséges ezt csinálnom, hiszen erre itt külön személyzet áll rendelkezésre. Aztán kissé nevetve kijelentette, biztos valahonnan Európából érkeztem, azok szoktak így kapkodni, idegeskedni vásárláskor. Mire feleszméltem, már odarendeltek valakit segítségképpen, és egy másik kasszát nyitottak. Miközben ketten is sürgőldödni kezdtek mellettem, még felhívták a figyelmemet, hogy nem az akciós eperből vásároltam, ha érdekel, valaki szívesen visszalép kicserélni, és mellékesen köszönik, hogy ennyi pénzt költök el ná-

még a fentiekhez kapcsolódnak, de már a tanárokon keresztül egy másik itteni pozitívumot, a gyakorlatiaságot is megtapasztaltuk. A bejárt rutint ereje jóval felülmúlta várakozásainkat. A gyerekek lényegében magántanárokat kaptak maguk mellé angolból. Nagyobbik fiam akkor öt éves volt, egy szót sem beszélt még e nyelven, izgultam miatta. Kezdetben a nyakába akasztott, rajzos kártyákkal tudta jelezni főbb érzéseit, szándékait. A tanár néni megnyugtatóan, hogy 3-4 hónap, és már rövid mondatokban fog beszélni. Tényleg így történt.

Számoljunk tízig

Mielőtt belebonyolódnánk az elemzésbe, ez az egész viselkedésminta mindenekelőtt nagyon praktikus. Ilyen módon simábban telnek a hétköznapiak. Szeretek így élni; átlátható, kiszámítható reakciók, felesleges érzelmi sallangoktól mentesen. És ez utóbbit továbbgondolva jobban érthető az írás elején említett kettősség másik oldala is, a zárkózottság. Mielőtt felbátorodnánk azon, milyen beszédes kedvében van a velünk szemben álló, várjunk kicsit, számoljunk tízig. Ha például kiöntenénk a szívünket a nagy felindulásban, netán panaszkodnánk egyet – inkább ne tegyük, ez ugyanis falakba ütközik. Mintha nem szívesen mennének bele olyan társalgásba, amit két, egymást felszínesen ismerő ember, negyedóra alatt nem lát át. Előbb-utóbb meg lehet szokni, és pár emberrel úgyis meglesz a közös hullámhossz. Őszintén szólva nem is olyan nagy baj, főleg, hogy mindez nem jár az empá-

írásunk szerzője ötgyermekes édesanya, feleség és háziorvos. A férjének, Marosfői Miklósnak felajánlott orvos kutatói állás okán négy évvel ezelőtt költöztek a Szentimrevárosból Bostonba. Jelenleg legkisebb gyermekeivel, az ikrekkel, otthonról szervezi a család életét, és biztosít szilárd háttérrel számukra.

Lassan, de határozottan alapozzák meg a magabiztosságot

Leonard P. Zakim:
Bunker Hill Memorial
híd, Boston

tia hiányával. Sőt. Ha valahol tényszerűen feltárod a problémádat, nagyon sok esetben azonnal konkrét lépéseket tesznek. Kicsit ilyen érzésünk volt, amikor a kezdeti időszakban a tanárok közül többen családunk egészét is odaadó figyelemmel kísérték. Bár nem sajnálkozhattunk nagyokat velük közösen a kezdeti nehézségekről, értették a helyzetet és segítettek. Programokat szerveztek, vendégségbe hívtak az első ünnepeken, nem éreztük magunkat elveszve és idegennek.

Színek és árnyalatok

És itt áttérnék a következő szempontra, milyen idegenként Amerikában. A kulturális sokszínűség, bár az egész országra jellemző, Massachusetts állam – innovatív, tudományos központként – élen jár ebben. Ezt azonnal éreztük, amikor az első lakásunkba költöztünk; lényegében egy indiai közösség kellős közepén találtuk magunkat. Egyrészt errefelé az orvosok, matematikusok, informatikusok meghatározó része ázsiai származású, tudatosan felépített karrier hozza őket ide. A másik rész a dél-amerikai bevándorlók közössége. Nyilván a földrajzi adottságok adta könnyebb megközelíthetőség miatt is, többféle társadalmi réteghez tartozó ember próbál onnan szerencsét. Ami az itteni, jelentős magyar közösséget illeti, mi sem élünk elszigetelődve a kultúránktól. Külön iskola és cserkészlet működik kéthetente, Boskola néven (bostoni iskola). Ebben az országban – kis túlzással – egyszerűen nem érezheti idegennek magát az ember. Ezt egészen ideérkezésünk óta így éltük meg. Példaként, én sokáig

mentegőztem az akcentusom miatt mások előtt. Több ízben megnyugtattak azonban, nem értik, miért szabadkozom, és egyébként is tetszik nekik. Gondoltam, ez már megint a szokásos felszínes kedvesség. Később rájöttem, tényleg őszintén így gondolják. Egy itteni barátunk mesélte, hogy az iskolájukban annak idején európai akcentusokat próbáltak a tinédzserek utánózni, hiszen olyan jól hangzik, és így azt gondolják róluk, hogy külföldről jöttek. A gyerekeimnek az amerikai kiejtés természetesen nem okoz nehézséget, felnőttként azonban, bár sokat lehet csiszolni rajta, nem fog tökéletesen menni, de mint látjuk, nem is elvárás. A mindenfelől érkező, sok szempontból erősen válogatott emberi kavalkád erős gazdasági húzóerő, állandó versenyhelyzetet tart fenn, ami természetesen nagyon előnyös az Egyesült Államoknak. A világot sem szeretnék, ha valaki rosszul érezné magát, csak azért, mert máshonnan jött.

Célba dobni

A közösségi hatások után a személyes hajtóerőről is pár sorban. Ebből nagyon sokat lehet tanulni. Az iskolai oktatási attitűd megreformálása miatt (nem is olyan régen) bevezették a köztudatba a „growth mindset versus fixed mindset” elméletet, ami az állandó megújulásra való képesség modellje. Érdemes erre külön időt szentelni és utánanézni. Amíg korábban már kis teljesítményért is nagyvonalú dicséretet, biztatást kaptak a gyerekek, addig most ezt egy önelemző, (pro)aktív hozzáállás próbálja felváltani. Egy rövid történettel

világítanám meg, miről van szó. Kérkezésünk után nem sokkal egy általános iskolai, családok akadályversenyen vettünk részt. A célba dobásnál egyik gyermekem sorra mindent mellédobott, kissé zavarban éreztük magunkat. Hogyan reagáltak a tanárok? A lehető legtermészetesebben, mosolyogva, sajnálkozás nélkül közölték: „Jó próbálkozás volt! – Nice try, Honey!”. Magyar szemmel egy ilyen helyzet – mint tudjuk – menthetetlen. Ez az önmagában is elgondolkoztató hozzáállás (a szemünk láttára) átalakulóban van. Az elfogadást megőrzik, de pozitív kritikával, aktív változtatásra ösztökélnék. Ennek megfelelően most már inkább ez hangozna el: „Bátran próbálkoztál, gratulálok. Most nézzük meg, min kellene változtatni, hogy legközelebb jobban menjen. Tudok valamiben segíteni neked?” Ebbe a rendszerbe nagyon jól illeszkedik a projekt alapú tanítás, ahol a tanév során egyrészt újabb és újabb lehetőséget adnak a bizonyításra, másrészt kézzelfogható eredménnyel jár minden alkalommal. Így lassan, de határozottan alapozzák meg a magabiztosságot, azt, hogy a fiatalok merjenek próbálkozni. Ha már itt tartunk, a fentiekhez szorosan kapcsolódik az egyik tavalyi cél „How to make a difference?” címmel. Az elsöre talán semmitmondó kifejezést itt gyakran használják. Akarj tenni valami fontosat a közösségért (elsősorban), és merj változtatni! Feladatként fel kellett dolgozni egy példa értékű amerikai személy életrajzát. Mi Thomas Edisont választottuk. A címnek megfelelően ki kellett domborítani, milyen hatással volt a munkássága mindennapjainkra, emellett azonban még pár saját ötletet is be kellett mutatni: hogyan tudna – adott esetben a fiam – valami maradandót létrehozni. Edison jó választásnak tűnt. A gyerekként örökmozgó, iskolából is eltanácsolt későbbi tudós egyik sokat idézett gondolata szerint: „Nincsenek kudarcok, csak valószínűleg még nem próbáltunk eleget, hogy sikerüljön.” Érdekes volt a kezdeti nehézségek és kritikák ellenére fáradhatatlan Edison kitartását látni, ennek eredményeképpen ma akár este is olvashatunk róla – találmányának hála – villanyfény mellett. Itt tehát a „kudarcokat” a fejlődés velejárójának tekintik a cél felé haladó úton, és bár közhelynek tűnik, nem olyan egyszerű ténylegesen így gondolkodni. Elég, ha csak a saját életünket nézzük. A mai napig meglepődöm azon, hogy az itteni iskolákban mennyire nem skatulyázzák be a gyerekeket, sem a jó, sem a rossz teljesítményt követően. A döntés mindenkinek a saját kezében van. Minden nap.

Közelről és távolról

Végül a pozitívumok furcsa ellenpontjaként pár szó az amerikai szabálykövetéséről, amely sokszor az értelmetlen rigiditásig fokozódik. Nincsenek kivételezettek, nem lehet lerövidíteni, egyszerűsíteni az admi-

nisztratív utakat. Ez nemcsak a kiszámíthatóság és átláthatóság miatt szükségszerű, hanem – ahogy itteni barátunk fogalmazott – a személyes konfrontációt kerülő amerikaiaknak valójában meg is éri. Első és legemlékezetesebb ilyen történetünk természetesen az országba munkavállalóként való fogadtatásunkhoz kötődik. Bár többen felkészítettek rá, a határőr merevsége és szigorúsága valóban megdöbbentett, egészen robotszerűen, érzelemmentesen tűnően végezte munkáját. Nemcsak hogy nem hatódott meg a karunkon fogott két alvó, akkor féléves kicsitől, hanem még gyanúsabbak lettünk azzal, hogy ennyien jövünk. A sorban állva, a minket pár hétre kísérő barátunkat ez idő alatt szem elől tévesztettük. Semmilyen tájékoztatást nem voltak hajlandók adni róla, csak a véletlennek köszönhető, hogy a poggyászfelvételre kijelölt helyen egy redőnyrezen át beláttunk a határőr irodájába. Mivel nem tudtuk, mire számíthatunk, természetesen nem mertünk elmozdulni a kérdéses ablak mellől, ki tudja, mi történik ezután. Saját belső óránk éjjel kettőt ütött, a megrendelt taxi megérkezése is esedékes lett, és még egy apróság színezte a holtfáradt csapat helyzetét: csecsemőink összes felszerelése, köztük a pelenkák, a barátunknál maradt. Szerencsére „csak” egy óra telt el így, miután közölték: a helyzet tisztázódott. Punktum. Hogy hangsúlyozzam, mennyire nem személyes mindez, vele egyidőben egy párizsi vendég jazz-zenéssel is hasonló történet, azzal megtévezve, hogy még a telefonját is elvették egy időre, mert a felhívás ellenére írt egy szöveges üzenetet.

Végül sikerült elérnünk méregdrága taxinkat, és a kocsiból még láttuk a minket kihallgatászerűen kikérdező „officereket” a munkaidő leteltével nevetgélve távozni. Alig ismertem rájuk, távolról egészen emberinek tűntek.

Számos hasonló helyzeten mentünk keresztül. Az adminisztratív teendők csökkenésével azonban a fent részletezett pozitívumok kerültek előtérbe, és egyre jobban megértettük, hogy itt mi építjük a saját magunk útját, miénk a döntés, mit merünk meglépni. „Go for it!” – ahogy ők mondják. *Próbáld meg!* És ha nem sikerül? Próbálkozz újra! Ilyen hatások alatt érlelődött bennünk az Egyesült Államokról kialakult kép, ami leginkább egy gondosan összerakott szerkezet olajozott működésével szemléltethető. Nehéz megérteni, belelátni, „bekerülni”, de ha már az ember a folyamat része lesz, praktikus segítséget jelent egy kitűzött cél felé vezető úton. Különösen, ha az itt megtanult gondolkodásmódot a csodás magyar leleményességgel tudjuk kiegészíteni és felhasználni. Itt és otthon.

Baranyi Edit

Vers mindenkinek

*Szél cibálja a fák
levelét...
Nesztelenül mozdul
a homály –
Az égen feltűnik
a Nap,
gyémántszínű
mosolyával
beragyogja
a szívemet!*

DENCSIK LÁSZLÓ

Köszöntés

*A Lépcső szeretettel
köszönti Valter
Ilona régészt,
a Stephanus-díj ez
évi kitüntetettjét,
közösségünk tagját,
lapunk hűséges
szerzőjét.*

(1961: felébred a diktatúra) Máig vita tárgya a történelemszerek körében, hogy miért tűrte el az ötvenes évek diktatúrája egészen 1961-ig az illegális vallási mozgalmakat. Az egyik, számomra legvalószínűbb feltevés szerint az 56-os forradalom után félreszoruló szélsőbal a „klerikális reakció erősödő aknamunkájával” próbálta Kádár Jánost rászorítani a „proletárdiktatúra fokozására”. Ne feledjük, Kádárnak egy olyan állam-

(Alternatív életforma) Rozgonyi szerint a mozgalom „nyers céljának a hitoktatást gondoltuk. Nem az elit-nevelést, hanem a szinten tartást, átmentését annak, amit akkor papok és hitoktatók nem adhattak át. A cserkészlet csak eszköz volt. (...) Nem egyszerű hitoktatás, hanem életforma.” A csoportok hetente találkoztak, váltogatva a helyeket, egyenként érkezve és távozva. A fő tevékenységként a hittant és a játékok

Búvópatakok

F Ö L D A L A T T I M O Z G A L M I E G Y H Á Z A S Z E N T I M R E V Á R O S B A N / 2 . R É S Z

Kamarás István OJD (77) az MTA doktora a József Attila Gimnáziumban érettségizett, két évig gyári munkás volt, az ELTE-n előbb magyar-könyvtár, majd szociológia szakon végzett. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ Olvasáskutatási Osztályát vezette, majd a Pécsi Tudományegyetemen, végül pedig a Pannon Egyetemen tanított. Művészet-és vallásszociológiai kutatásai mellett részt vett az emberismeret (a későbbi erkölcsan) tantárgy kidolgozásában. Több tucatnyi tudományos könyv mellett hangjátékokat, meséket, regényeket és utópiákat is írt. Jelenleg az Evangélikus Egyetem óraadó tanára és az ökumenikus, civil Sola Rádió munkatársa.

védelmi apparátust kellett működtetni, mely annak idején az ő fogát is kiverte. Ebben a sakkjátszmában könnyű szívvel beáldozta a mozgalmi egyházat, és ezzel megnyerte első MSZMP-n belüli ütközetét, ezúttal a hatalmát veszélyeztető pretoriánus gárda ellen. 1961 februárjában a szentimrevárosi mozgalomból 22 világi papot, 25 szerzetest és 38 világi személyt tartóztattak le, és közülük 76-ot ítéltek el. Azok közül, akiket szabadlábon nyilvánították terheltté, 120 fő ellen kezdeményeztek állami felelősségre vonást. A mozgalomból Alszászi Károlyt, Aszalós Jánost, Barlay Szabolcsot, Éry Bélát, Éry Györgyöt, Gáldi Zoltánt, Gosztonyi Gézá, Hontvári Miklóst, Hopp Rozáliát, Keglevich Lászlót, Kölley Györgyöt, Mezei Bertalant, Nobilis Gábort, Rozványi Ivánt, Rozgonyi Györgyöt az államrend megdöntését célzó szervezkedés miatt 2-5 évre ítéltek el.

(Továbbképzés felső fokon) A perről és az elítéltek börtönélményeiről már sok mindent lehet olvasni én most interjúmból másfélkelet idézek: „A börtön életem szép szakasza; nagyon jó társaság gyűlt össze ott.” „Két roppant erőteljes egyéniséggel, Halász Piusszal és Werner Alajossal kerültem egy cellába, akik engem mint vízmérnököt egyenrangú társuknak tekintettek, olyannyira, hogy nekem is prédikálnom kellett a börtönmisén.” „Jobb volt, mint a legtöményebb lelkigyakorlat.” „A börtönélmények pozitív kicsengése nem a mi érdemünk, hanem kegyelem. A mai politikai élet sok vezető személyiségét ismertem meg, például Göncz Árpádot is.” „Folytattuk, amit kinn elkezdünk: apostolkodtunk”. Meg vagyok győződve arról, hogy azok számára válhatott a börtön egyetemmé, akik előtte kijárták a szentimrevárosi mozgalom iskoláját.

nevezném, kiegészítésül a beszélgetést, imát, filmvetítést, természetismeretet, vezetőképzést. Olykor pedig érdekes vendégeket fogadhattunk. A másik leggyakoribb tevékenységként a kirándulást (nem egyszer barlangászt) említeném, néhány csoportban egyéb is: kulturális program, lelkigyakorlat, ünnepek megülése. És minden évben – szinte hihetetlen! – százas nagyságrendű résztvevővel a nagytábor.

Rozgonyi az egész társaságát bevitte a MAFC természetjáró szakosztályába, és innen kezdve egy időre összekapcsolódott a szentimrevárosi mozgalom a hazai tájfutás történetével, hiszen csak a mozgalom vezetői közül többen⁷ a sportág élvonalához vagy (mint jómagam is) derékhadához tartoztak. Nem véletlen, hogy az 1959-es Kilián György Emlékversenyen a rajthoz állók – felborítva a forgatókönyvet – a DIVSZ- induló helyett a cserkészinduló⁸ zendítettek rá.

(Csoportvezetők) Sokan Dávid Lászlót tartották a Rozgonyi-vonal második emberének, okkal, hiszen például maga Rozgonyi is példaképének tekintette

végtelen kötelességtudása, alapossága és odaadása miatt. Így tette a dolgát kisfiúk vezetőjeként, egyetemistaként, tájfutóként, családapaként, majd az ENSZ vízügyi programvezetőjeként Kenyában és mindvégig elkötelezett keresztény értelmiségiként. Mivel személyi lapjára rákerült, hogy részt vett egy papi összeesküvésben, úgy érezte, neki tízszeresen kell teljesítenie. Bele is halt idejekorán.

A Rozgonyi-vonal 15-20 éves csoportvezetői⁹ így maradtak meg csoporttagjaik emlékezetében: „Kellemes a társaságban, vallási és szellemi fejlődésünket nagymértékben segítette.” „Csodálatos ember volt, szüle-

A különbségek szembetűnőek, de a magyarázat nem könnyű. Talán számolni lehet azzal, hogy az elsők még rendelkeztek cserkészlélményekkel, valamint azal is, hogy karizmatikus vezetők mellett lehettek csoporttagok. Ugyanakkor az is tény, hogy a magukat sikertelennek érzők túl magasra (Dávid, Rozgonyi) helyezték a mércét, ugyanis róluk is kedvezően nyilatkoznak csoporttagjaik. Belekerülhet az is a magyarázatba, hogy a mozgalom első „generációját” sokszereűen érintette a számukra hirtelen bekövetkező egyházellenes fordulat, ezért különös elszántsággal törekedtek az értékek átmentésére. A második vezetőnem-

Köszönet a visszatekintést kezdeményező Szentimrevárosi Egyesületnek és a Fortepan archívumnak a korszakot megjelenítő képekért.

tett szervező, irányító, vezető. Igaz, mély barátság alakult ki köztünk.” „Ügyes, vagány, korrekt gyerek.” „Egy kicsit merev, de emberileg nagyon rendes.” „Az életre nevelt, nagyfokú természetességgel, életrealitással, természetes, egészséges, világias vallásossággal”.

Csoportvezetőik nagyon szerényen és nagyon önkritikusan szóltak önmagukról. Az első két vezetőgeneráció imígyen: „Előzményként három évig tanultam hittant. Végül azt csináltam, amit Dávid Lacitól ellestem.” „Becsületből csináltam, Gyurka kedvéért.” „Eleinte Gyurka irányítását követtük, később saját ötleteinket is bevezettük.” „Nagyon jól éreztem magam ebben a szerepben.” „Hét éven keresztül, érettségig vittem őket. Hittant tanultunk, kirándultunk, sokat játszottunk, ki tudja, mi mindenről meséltem nekik, még tánciskolát is szerveztem.” A következő generációk csoportvezetői ekképpen: „Tudatosan ifivezetőnek neveltek, a vizsgát nagyon komolyan vették. Alapvető hittant tanítottam, már amennyire tudtam.”

zedéket az 56-os események szellemi-lelki hatása is motiválta, de ők maguk már marxista beállítottságú iskolában nevelkedtek.

A harmadik nemzedék pedig a Kádár-rendszerben nevelkedett, a kompromisszumok világában és egyházában, akik közül többeknek már a fedőszervezetként használt természetjárás jelentette az igazán maradandó élményt, de még tőlük is sokkal többet kaptak vezetőjeik, mint amit a tespedésbe és formalizmusba süpedt úttörő mozgalom kínált. Fontos megjegyezni, hogy a fővonalon kívüli, önálló arculatú csoportokat kevésbé fenyegette a felhígulás veszélye, ugyanakkor nem részesülhettek abban a kegyelmi erőterben sem. (folytatjuk)

Kamarás István OJD

Jegyzetek

⁷ Dávid László, Dékány Csaba, Kamarás János, Lantos Gábor, Lantos Miklós, Szebeni Nándor és mások.

⁸ „Egy a jelszónk, a béke, harcba boldog jövőért megyünk”

⁹ Benedikty Róbert, Blazovics Márta, Bezuk Zsolt, Dávid László, Geszler Ödön, Gosztonyi Géza, Győri Csaba, Halter Zsuzsa, Hertelendy Miklós, Jóföldi Tibor, Kamarás János, Kiss Márta, Kornai Tamás, Lantos Gábor, Lantos Miklós, Lányi Ildikó, Luka László, Mezey Bertalan, Nobilis György, Morelli Edit, Papanek Gábor, Papanek Ernő, Pergovác Erzsébet, Rátai Csaba, Sándorffy György, Simig András, Simig Gábor, Szebeni Nándor, Szentes Ervin, Szentkúti Pál, Útő Tamás, Veres Gábor, Vértesi Mária, Vojnits Pál.

Több mint harminc éve távozott az élők sorából az író, s kérdés – az irodalomtörténet örök kérdése –, mi maradt/marad fenn életművéből. Illés Endre hat évtizeden át volt fontos szereplője a magyar irodalmi életnek, az 1920-as évek közepétől 1986-ban bekövetkezett haláláig. Ismerhettük mint novellistát,

Elegáns szürke öltönyben

ILLÉS ENDRE, A GELLÉRTHEGY SZERELMERE

Cikkünk szerzője művelődéstörténész, a Varsói Egyetem tanára, József Attila-díjas író, 20 önálló könyve látott napvilágot. Az egykori József Attila (most Szent Imre) Gimnáziumban érettségizett 1963-ban, szűkebb hazája a Szentimreváros. Szenvedélye a csavargás az Adriától a Balti-tengerig. Új könyve a Nap Kiadónál tavasszal jelent meg, *Közép-európai találkozásaim* címmel.

esszéírót, kritikust, műfordítót és drámaíró. Szikár, igényesen szerkesztett prózája francia mestereit – Flaubert-t, Maupassant-t például – idézi. Esszéiben a Nyugat nagyjairól és kortársairól készített portrét. Nem utolsósorban pedig mint könyvkiadót tartottuk számon. 1938-ban a Révai Kiadó irodalmi vezetője volt, az 1950-es államosítás után a műszaki osztályra került, 1957-től pedig ő lett a Szépirodalmi Kiadó igazgatója. Nem sok ilyen történetet ismerünk. Nehéz időben igyekezett a minőséget képviselni, nemegyszer megalkuvással, engedményt téve a politika követeléseinek. Mondhatnánk, hódoltsági körülmények között. Nehéz megítélni, mikor tudott értéket menteni, mikor kellett cenzorként működni. A Szépirodalmi Kiadó vitathatatlanul magas színvonalat képviselt a 70-es és a 80-as években. Ebben neki meghatározó szerepe volt. Kitűnő szakemberekből, írókból, irodalomtörténészekből gyűjtötte össze munkatársait. Különös személyiség; jellegzetes nagypolgári allúrjai élesen különböztek a gulyáskommunizmus mindennapjaitól. Elegáns szürke öltönyben járt, hozzá szürke nyakendőt viselt. „Kiismerhetetlen jellem volt”, írta róla Gergely Ágnes, a kitűnő költő, egykori munkatársa. Mások páratlan munkabírására, tévedhetetlen irodalmi ízlésére emlékeznek.

A kézikönyvek makacsul állítják, hogy Szepescsütörtök helyen született 1902-ben. Ez volna a póre igazság. Ám ő úgy tartotta, hogy az igazi születést attól kell számítani, amikor a fölnőttkor határát átlépte az ember. Vallomásában ezért így fogalmazott: „Szülőföldem a Gellérthegy. Tizennyolc évesen, egyetemi éveimre kerültem ide. Itt eszméltem. Azóta a hegyen lakom. (...) A Felvidék Sienájából, a csupa-kő városból, Lócséről kerültem Budapestre. Falak, mindenfelől falak fogságában. A szabad lélegzetre vágytam. Itt a Gellérthegyen

lélegezhettem a legnagyobbat. (...) De szerelmes lettem a Gellérthegybe utcanevéért is. Lócsét egy kiirtott tölgyerdőre építették, a Gellérthegy villáit kiirtott szőlőkre (...) itt a hegyen az utcatáblák őrizték a múltat: Villányi út, Ménesi út, Somlói út, Serleg utca, Bakator utca, mind egymás szomszédságában. (...) Évekig a Ménesi

úton laktam. A Gellérthegyről jártam a Nyugat szerkesztőségébe, majd a különböző könyvkiadókbá. (...) Novelláimba, darabjaimba beleírtam a hegyet.” Itt érte az ostrom is, egy könnyű szerkezetű villában, és aztán onnan szintén a környéken költözött egy másik lakásba. 1965-ben megjelent, íróportrékat tartalmazó kötetének azt a címet adta: *Gellérthegyi éjszakák*. Így vallott erről: „Éjszaka szeretek írni. Ez a könyv is éjszaka született, gellérthegyi éjszakák csöndjében, erős fényrel megvilágított kéziratpapíron.”

Nyolcvanadik születésnapja alkalmából Bertha Bulcsu készített vele interjút: „Kopott gellérthegyi bérház legfelső emeletén bukkanak lakására.” Ez alkalommal is hangsúlyozta az író, hogy mennyire fontos számára „szűkebb pátriája”. Így vallott róla: „Sohasem éltem Pesten, csak Budán, s nem akárhol, mindig a Gellérthegyen, mert itt több a fa, a levegő, a szél, magasabb az ég, itt madarak fészkelnek, s ami a legfontosabb: itt kapom a legtöbb fényt.” Egészen pontosan a Mányoki út 22. alatt. Ahol 2004-ben domborműves emléktábláját a XI. kerületi önkormányzat fölállította.

Kiss Gy. Csaba

Jelen írás a szerző „Szentimrevárosi Athenas” címmel indított sorozatának része, amely kerületünk irodalomtörténeti múltjáról készít tartalmas pillanatsfelvételeket.

